

Елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя

Євген Суп*

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6912-2157>, e-mail: s.ye.7170@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.1.2025.08 УДК [343.36:343.98](477)

Надійшло 11.03.2025 / Рецензовано 21.03.2025 / Прийнято до друку 26.03.2025 / Доступно онлайн 31.03.2025

Мета статті — з'ясувати значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, визначити змістовні елементи її структури. Поставлену мету реалізовано завдяки застосуванню низки загальних і спеціальних методів наукового пізнання. На підставі врахування тенденцій розвитку вчення про криміналістичну характеристику, аналізу теоретичних підходів учених до розв'язання дискусійних аспектів, визначено, що криміналістична характеристика є інформаційним підґрунтям окремих криміналістичних методик. Як узагальнення криміналістично значущих ознак елементів механізму кримінально протиправної діяльності, вона забезпечує актуальність сформульованих рекомендацій і їхню відповідність запитам правозастовної діяльності, а отже, і їхню подальшу практичну значущість. Доведено, що зміст криміналістичної характеристики має динамічну структуру, передусім зумовлену ознаками складу кримінального правопорушення, їхніх груп, а також особливостями механізму злочинної діяльності. Аргументовано, що криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя, становлять: 1) спосіб учинення кримінального правопорушення (спосіб приготування, спосіб учинення, спосіб приховування); 2) обстановка вчинення кримінального правопорушення, час і місце; 3) особа злочинця;

4) знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення; 5) сліди кримінального правопорушення; 6) особа потерпілого (жертви); 7) предмет посягання. З'ясовано, що відомості про особу потерпілого та предмет посягання мають факультативний характер і не завжди відображені у структурі кримінально протиправної діяльності. Визначені складові цих кримінальних правопорушень можна застосувати для вдосконалення методики їх розслідування, що сприятиме більш ефективному виявленню, документуванню й доказуванню фактів протиправної діяльності професійних учасників правосуддя.

Ключові слова: кримінальне провадження; кримінальне правопорушення; криміналістична методика; криміналістична характеристика; професійний учасник судочинства; злочин проти правосуддя.

Постановка наукової проблеми

Забезпечення незалежного, об'єктивного та справедливого правосуддя — одне з базових завдань сучасної правової й соціальної держави. Судова влада (разом з іншими органами й установами, що беруть участь у здійсненні правосуддя) є останньою інстанцією, яка забезпечує захист прав і свобод усіх учасників суспільних відносин, сприяє відновленню їхніх законних інтересів і гарантує дотримання принципів справедливості, верховенства права й належної правової процедури. Попри це, на практиці трапляються випадки порушення чинного законодавства окремими особами, зокрема й тими, хто залучений до процесу здійснення судочинства та безпосередньо сприяє його реалізації. Ця категорія кримінальних правопорушень — правопорушення, учинені професійними учасниками правосуддя, — охоплює низку протиправних діянь, зокрема: завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою; притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності; примус до давання показань; порушення права на захист; незаконне втручання

в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя; невжиття заходів безпеки щодо осіб, узятих під захист, і розголошення відомостей про такі заходи; розголошення прокурором, слідчим, дізнавачем або працівником оперативно-розшукового органу відомостей досудового розслідування або оперативно-розшукової діяльності. У криміналістиці ці правопорушення до сьогодні досліджено не всебічно, тому нашою метою є дослідження криміналістичної характеристики як невід'ємного елемента методики розслідування цих злочинів і кримінальних проступків. Нашу увагу привертає питання визначення криміналістичної характеристики та її змістовних компонентів, адже ці аспекти криміналістичного дискурсу досі спричиняють полеміку наукової спільноти, а окреслену групу кримінальних правопорушень узагалі не досліджували.

Наукову обґрунтованість рекомендацій із розслідування кримінальних правопорушень забезпечено належним інформаційним підґрунтям — систематизованою сукупністю відомостей про властивості механізму кримінальної протиправної діяльності. Основною

формою застосування цього інформаційного підґрунтя є криміналістична характеристика, яку сьогодні багато вчених називають обов'язковою складовою структури окремих криміналістичних методик. З огляду на відсутність вагомих наукових напрацювань у царині кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя, питання розроблення відповідної криміналістичної характеристики набуває безумовної нагальності.

Мета статті

З'ясувати зміст криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, визначити сутнісні елементи її структури.

Методи дослідження

Методологічний апарат обрано з урахуванням поставленої мети та представлено загальнонауковими і спеціальними методами наукового пізнання. Методи

аналізу та синтезу, порівняльно-правовий та системно-структурного аналізу забезпечили з'ясування тенденцій розвитку вчення про криміналістичну характеристику, дали змогу узагальнити підходи до визначення її значення й сутності. Методи індукції та дедукції, а також юридичної компаративістики сприяли виявленню структури механізму кримінально протиправної діяльності професійних учасників правосуддя, висновки про що покладено в основу визначення змісту криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблематику притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя комплексно досліджено у працях Н. Алексєєвої¹, М. Бажанова², Г. Бершова³, А. Воронцова⁴, С. Дідик⁵, В. Кузнецова та М. Сийплові⁶, А. Мартіросяна⁷, Л. Палюх⁸, В. Тютюгіна

- 1 Алексєєва Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 223 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3501> (дата звернення: 03.03.2025).
- 2 Бажанов М. І. Злочини проти правосуддя : консп. лекц. Харків, 1996. 29 с.
- 3 Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів : монографія. Харків, 2014. 228 с.
- 4 Воронцов А. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 269 с.
- 5 Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 227 с.
- 6 Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Кримінальна відповідальність за притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої особи : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. І. Шакуна ; передмова Г. О. Усатого. Ужгород, 2011. 284 с. URL: <https://surl.li/rlqnyy> (дата звернення: 03.03.2025).
- 7 Мартіросян А. Г. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук. Луцьк, 2011. 212 с.
- 8 Палюх Л. Класифікація злочинів проти правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 176—181. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/33.pdf> (дата звернення: 03.03.2025).

зі співавторами ⁹, М. Шепітька ¹⁰ та ін. Попри достатню розробленість кримінально-правової характеристики цих кримінальних правопорушень, сучасна доктрина криміналістики поки, на жаль, не має належного рівня наукового забезпечення в аспекті розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя загалом й учинених професійними учасниками судочинства зокрема: лише в поодиноких працях розкрито деякі питання в межах порушеної проблематики.

Із-поміж останніх слід назвати працювання С. Книженко. Авторка тривалий час досліджувала актуальні питання розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя: це і проблеми криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень проти правосуддя ¹¹, і структура методики їх розслідування ¹², і практичні аспекти здійснення досудового розслідування у справах, розпочатих за ознаками цих кримінальних правопорушень ¹³, та ін.

Ґрунтовно до розроблення питань виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя підійшов М. Шепітько. Науковець слушно зазначає, що лише незначна частка кримінальних правопорушень проти правосуддя, скоєних професійними учасниками судочинства, стає предметом розслідування національних слідчих органів. Це зумовлено професійним і процесуальним статусом таких злочинців, правовою обізнаністю, роботою у сфері правосуддя та виконанням професійних функцій. До того ж наявні механізми захисту й гарантії, спрямовані на охорону їхньої діяльності, істотно ускладнюють процес виявлення та розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії ¹⁴. Позиція вченого підкріплює тезу про те, що проблематика протидії кримінальним правопорушенням, учиненим професійними учасниками правосуддя, є актуальною та потребує належного

- 9 Тютюгін В. І., Борисов В. І. та ін. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків, 2011. 160 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0017.pdf (дата звернення: 03.03.2025).
- 10 Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 42 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0518U000802> (дата звернення: 03.03.2025).
- 11 Книженко С. О. Криміналістична класифікація злочинів проти правосуддя. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 113—118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2013_1_26 (дата звернення: 03.03.2025).
- 12 Її ж. Поняття та структурні елементи криміналістичної характеристики злочинів проти правосуддя. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. № 6. С. 111—115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jipu_2018_6_21 (дата звернення: 03.03.2025).
- 13 Її ж. Розслідування злочинів, що вчиняються службовими особами правоохоронних органів шляхом порушення порядку здійснення або забезпечення правосуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2017. № 30. Т. 2. С. 94—97. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cef78ea4-4114-4e2d-83bc-dc65b426d7ff/content> (дата звернення: 03.03.2025) ; Її ж. Особливості розслідування злочинів проти правосуддя, що вчиняються шляхом порушення порядку відбування покарання або попереднього ув'язнення. *Форум права*. 2016. № 3. С. 121—125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_24 (дата звернення: 03.03.2025).
- 14 Шепітько М. В. Проблеми виявлення та розслідування злочинів проти правосуддя, що вчиняються професійними учасниками судочинства (провадження). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 19. С. 55. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.04 (дата звернення: 03.03.2025).

наукового забезпечення, що своєю чергою сприятиме реалізації праксеологічної функції криміналістики як науки.

Окремі питання протидії кримінальним правопорушенням, учиненим професійними учасниками правосуддя, також досліджували О. Вакулик¹⁵, А. Мазур¹⁶, Ю. Христова¹⁷ та ін. Водночас криміналістична характеристика цих злочинів ще не ставала предметом ґрунтовного наукового вивчення.

Викладення основного матеріалу дослідження

Однією з базових складових будь-якої окремої криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень є криміналістична характеристика. Узагальнення різних методологічних підходів до побудови криміналістичних методик свого часу дало змогу науковцям дійти висновку, що саме криміналістична характеристика є інформаційним підґрунтям для формування більшості інших структурних компонентів¹⁸. Удосконалення та

розроблення нових криміналістичних методик, як слушно зазначає В. Корж, нерозривно пов'язане з побудовою криміналістичної характеристики окремих видів злочинів, їхніх груп і підгруп¹⁹.

Криміналістичну характеристику визначають як теоретичну категорію криміналістики, представлену певною сукупністю даних про типові характеристики, загальні ознаки виду кримінальних правопорушень. Однією із важливих ознак криміналістичної характеристики є її динамічна природа, що свідчить про динамічність її складових. Принциповою у цьому контексті є позиція В. Бахіна, який зауважує, що елементи-ознаки криміналістичної характеристики можна класифікувати у дві групи: 1) ті, що характеризують і тим самим вирізняють певний вид злочинів з-поміж певної множини кримінальних правопорушень; 2) ті, що можна застосувати у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень²⁰.

Окрім теоретичної моделі, криміналістичну характеристику також розуміють як модель злочинної діяльності.

- 15 Вакулик О. Насильство як спосіб вчинення злочинів проти правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 274–278. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/52.pdf> (дата звернення: 03.03.2025).
- 16 Мазур А. П. Побудова криміналістичних версій на початковому етапі розслідування окремих видів злочинів проти правосуддя. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (2). С. 193–198. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/4_2015/part_2/34.pdf (дата звернення: 03.03.2025).
- 17 Христова Ю. Актуальні питання інформаційно-аналітичного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя в сучасних умовах. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 10 (38). С. 317–329. DOI: 10.52058/2786-5274-2024-10(38)-317-329 (дата звернення: 03.03.2025).
- 18 Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2011. С. 262. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0511U000327> (дата звернення: 03.03.2025) ; Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособ. Харьков, 1985. С. 20.
- 19 Корж В. Криміналістична характеристика економічних злочинів, скоєних організованими групами з корупційними зв'язками. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 2 (35). С. 45. DOI: 10.32353/khrife.2.2024.04 (дата звернення: 03.03.2025).
- 20 Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002) : монографія. Киев, 2002. С. 183. URL: <https://coollib.in/b/676021-v-p-bahin-kriminalistika-problemyi-i-mneniya-1962-2002/read> (дата звернення: 03.03.2025).

С. Чернявський слушно зазначає такі ознаки криміналістичної характеристики злочинів як наукової категорії:

- 1) вона представлена систематизованою інформацією про характерні криміналістично значущі особливості злочинів певного типу або категорії;
- 2) у ній розкрито певні закономірності та взаємозв'язки між цими характерними особливостями;
- 3) вона містить можливість практичного застосування здобутих знань для ефективного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

З огляду на це С. Чернявський пропонує розглядати криміналістичну характеристику як структуровану систему, що містить два основні компоненти:

- 1) теоретичний — є концептуальною моделлю, системою понять і взаємозв'язків, що дає змогу описати особливості злочинної діяльності. Ця модель є гносеологічною основою для розроблення методики розслідування;
- 2) практичний — передбачає збирання й узагальнення емпіричних даних про специфічні ознаки певних злочинів, які мають криміналістичне значення та які можна застосувати у слідчій діяльності. Такий підхід забезпечує комплексне розуміння криміналістичної характеристики і її значення для ефективного кримінального судочинства²¹.

Як наголошує Б. Щур, криміналістична характеристика виконує

прагматичну функцію, є невід'ємною складовою окремої криміналістичної методики, її застосовують у слідчій діяльності як інструмент для висунення слідчих версій²².

Отже, у більшості розглянутих праць науковці справедливо зауважують вагомість значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, актуалізуючи два її головні аспекти:

- 1) теоретичний — узагальнення емпіричних даних, отриманих із матеріалів кримінальних проваджень, судових рішень та експертних висновків, що створює підґрунтя для розроблення науково обґрунтованих методичних рекомендацій для розслідування;
- 2) практичний — створення інформаційного базису, що допомагає стороні обвинувачення будувати слідчі версії, визначати оптимальні слідчі (розшукові) дії та ефективно збирати докази, реалізуючи водночас обов'язок доказування, який покладено (за загальним правилом) на сторону обвинувачення.

Найчастіше, визначаючи сутність криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень та її місце у структурі окремих криміналістичних методик, піддають аналізу її співвідношення з механізмом кримінально протиправної діяльності, предметом доказування або обставинами, що підлягають з'ясуванню під час розслідування, та ін. Особисто нам імпонує підхід М. Шепітька, який зазначає, що під час

21 Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 142. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea88d1afdcc3-4609-b420-561991b458c2/content> (дата звернення: 03.03.2025).

22 Щур Б. В. Зазнач. твір. С. 136. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0511U000327> (дата звернення: 03.03.2025).

розроблення криміналістичної методики необхідно зважати на такі аспекти: характерні ознаки складу злочину, особливості особи, яка його вчинила, ретроспективний характер розслідування, вплив конкретних обставин на його перебіг, а також рівень розвитку технічних і тактико-криміналістичних засобів²³. Безумовно, ці чинники відіграють вагомий роль і у структурі криміналістичної характеристики, у якій просто не можуть відбитися ознаки злочину й особливості механізму злочинної діяльності. Попри це ототожнювати кримінально-правову характеристику з криміналістичною вважаємо не виправданим.

На думку М. Салтевського, для криміналістики важливим є механізм протиправної діяльності, її відображення, а також особливості процесів слідоутворення, які є кінцевим результатом злочинної діяльності²⁴. Тобто автор зосереджує увагу на злочинній діяльності та її особливостях, які є визначальними для слідчої та наукової діяльності.

Особливості механізму кримінально протиправної діяльності, що полягає у порушенні принципів і засад забезпечення правосуддя його професійними учасниками, можна представити низкою ключових елементів, поміж яких:

- 1) *обстановка вчинення* кримінального правопорушення. Цей елемент охоплює не тільки сукупність просторово-часових характеристик, а й конкретні об'єктивні умови, у яких його скоєно;
- 2) *спосіб скоєння* кримінального правопорушення. У досліджуваній нами групі кримінальних право-

порушень спосіб зазвичай полягає або в реалізації активних форм поведінки, що пов'язані з порушенням конкретних правових норм (незаконне притягнення до відповідальності, примушування давати показання тощо), або в пасивних формах, що полягають у невиконанні правових принципів і обов'язків, покладених на особу законом (наприклад, невжиття заходів безпеки);

- 3) *особа підозрюваного* або *особи групи осіб*, яка (які) умисно порушили принципи і правові засади здійснення правосуддя. У розглядуваній групі кримінальних правопорушень такими особами є спеціальні суб'єкти — слідчі, дізнавачі, прокурори, працівники оперативних підрозділів, судді й інші посадові особи з високим рівнем правової обізнаності та професійної підготовки у сфері кримінального процесу;
- 4) *слідова картина*, що відображає специфіку слідів, залишених в об'єктивній реальності, які є результатом протиправної діяльності. Типові сліди досліджуваних кримінальних правопорушень — це різні види матеріальних і нематеріальних об'єктів, що мають значення для розслідування й подальшого судового розгляду кримінального провадження.
Матеріальні сліди у вигляді документів представлені матеріалами, що відображають процесуальні дії: протоколами слідчих (розшукових) дій, у яких зафіксовано

23 Шепітько М. В. Проблеми формування методико-криміналістичних засобів у структурі протидії злочинам у сфері правосуддя. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 74. DOI: [10.32353/khrife.2018.08](https://doi.org/10.32353/khrife.2018.08) (дата звернення: 03.03.2025).

24 Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ, 2005. С. 40—41. URL: <https://surli.cc/xyracd> (дата звернення: 03.03.2025).

перебіг і результати слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; протоколами судових засідань, що містять інформацію про судовий розгляд і позиції учасників процесу; документами, складеними захисниками, які можуть містити докази, що спростовують обвинувачення або доводять порушення процесуальних норм.

Віртуальні (цифрові) сліди представлені інформацією, яка зберігається на електронних носіях, в інформаційних системах або базах даних. Ця група слідів потребує на особливу увагу під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем органів правосуддя. В інших категоріях кримінальних правопорушень такими цифровими слідами є записи телефонних розмов, електронне листування, файли, що підтверджують учинення певних дій, або сліди видалення інформації, що може свідчити про приховування доказів. *Ідеальні сліди* є відображенням у свідомості людей інформації про подію, що фіксують у їхніх показаннях. Ці показання можуть містити важливі відомості про обставини скоєння злочину, поведінку учасників події, характер їхніх дій і можливі мотиви. Особливістю таких слідів кримінальних правопорушень є те, що вони часто залишаються саме в процесуальних документах. Це зумовлює необхідність ретельного аналізу кожного документа, порівняння змісту різних документів, виявлення можливих суперечностей і відповідності змісту цих документів фактичним обставинам справи;

- 5) *застосовані знаряддя та засоби*. Така складова характерна не для всіх кримінальних правопорушень і не є визначальною для правової кваліфікації учиненого діяння, однак може мати вагоме криміналістичне значення під час розслідування в певних слідчих ситуаціях;
- 6) *особа потерпілого* також є одним із важливих елементів механізму злочинної діяльності, однак у досліджуваній нами групі кримінальних правопорушень має факультативний характер, оскільки не завжди їх учинення пов'язане з порушенням приватних інтересів.

Окреслені складові механізму кримінально протиправної (злочинної) діяльності необхідно відобразити також у структурі криміналістичної характеристики цих кримінальних правопорушень.

Щодо структури та змістовного наповнення криміналістичної характеристики у криміналістичній літературі зустрічаються різні підходи. Найчастіше науковці у своїх дослідженнях виокремлюють від 4 до 12 елементів криміналістичної характеристики. Наприклад, І. Когутич пропонує вважати такими узагальнені дані про: 1) способи скоєння злочинів; 2) предмет злочинного посягання; 3) обстановку скоєння злочину; 4) мотиви й цілі злочинного діяння; 5) наслідки, заподіяні злочином; 6) властивості особи потерпілого; 7) властивості особи злочинця²⁵.

Криміналістична характеристика злочинів, на думку Б. Щура, має власну, лише для неї характерну структуру, до якої належать: 1) спосіб злочину (спосіб приготування, спосіб скоєння, спосіб приховування злочину); 2) предмет злочинного посягання; 3) умови скоєння злочину (час, місце, обстановка);

25 Когутич І. І. Криміналістика : курс лекц. Київ, 2008. С. 544.

4) знаряддя та засоби скоєння злочину; 5) особа злочинця; 6) особа потерпілого (жертви); 7) сліди злочину²⁶.

В. Шевчук пропонує у структурі криміналістичної характеристики виокремлювати такі шість головних елементів: 1) предмет посягання; 2) спосіб скоєння злочину; 3) типові сліди злочину; 4) обстановка скоєння злочину; 5) особа злочинця; 6) особа жертви²⁷.

Нам імпонують окреслені підходи, навіть попри те, що не всі згадані компоненти присутні в кожному кримінальному правопорушенні з досліджуваної нами групи. На нашу думку, така ситуація є цілком припустимою саме тому, що криміналістична характеристика — це не сукупність узагальнених даних про конкретний злочин, а система узагальнених даних про групу кримінальних правопорушень.

Певною мірою дискусійним, на нашу думку, є питання предмета посягання. Передусім зауважимо, що згадані вчені не визначають особливостей цієї складової криміналістичної методики. Власне саме поняття «предмет злочинного посягання» є надбанням кримінального права, його визначають як ознаку об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. У сутнісному аспекті під ним слід розуміти матеріальні об'єкти, що є уособленням

суспільних відносин, посягання на які є кримінально караними²⁸.

Уважаємо, що позиція щодо необхідності виокремлення у структурі криміналістичної характеристики предмета посягання є виправданою для тих видів і груп кримінальних правопорушень, для яких обов'язковою ознакою наявності складу кримінального правопорушення є настання наслідків, що полягають у заподіянні шкоди, тобто які здебільшого мають матеріальний склад. В. Пчолкін та О. Іванцова під час аналізу змісту криміналістичної характеристики злочинів, скоєних в економічній сфері, зауважують, що предмет посягання відіграє ключову роль у структурі криміналістичної характеристики злочинів, оскільки він безпосередньо взаємопов'язаний з іншими її елементами. Зокрема, він зумовлює специфіку способів скоєння та приховування злочину, а також сприяє з'ясуванню інформації про особу правопорушника²⁹.

Більшість кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя, не пов'язані із завданням фізичної або майнової шкоди особі. Найчастіше вагомий рівень суспільної небезпеки досліджуваних кримінальних правопорушень зумовлено посяганням на охоронювані законом інтереси, які не мають матеріальної природи.

26 Щур Б. В. Знач. твір. С. 262. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0511U000327> (дата звернення: 03.03.2025).

27 Шевчук В. М. Криміналістична характеристика злочинів: «криміналістичний пережиток» чи реально діюча категорія криміналістики. *Правничий часопис Донецького університету*. 2003. № 1 (9). С. 65. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17704/1/Shevchuk_62-66.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

28 Отришко А. О. Предмет кримінально-протиправного посягання незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. Т. 5. № 1. С. 66—70. DOI: 10.32782/2709-9261-2022-1-5-12 (дата звернення: 03.03.2025).

29 Пчолкін В. Д., Іванцова О. В. Криміналістична характеристика злочинів, що вчинюються у сфері економічної діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. Т. 74. № 3. С. 155. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/119> (дата звернення: 03.03.2025).

Щодо кримінальної категоризації предмета злочину в контексті розглядуваної нами групи кримінальних правопорушень слід зазначити, що такий предмет характерний для кримінальних правопорушень, передбачених ст. 381 і 387 Кримінального кодексу України³⁰ (далі — КК), тобто пов'язаних із розголошенням охоронюваної законом таємниці. Так, для ст. 387 КК, якою передбачено відповідальність за розголошення даних досудового розслідування й оперативно-розшукової діяльності, таким предметом є саме ця інформація: дані досудового слідства або дізнання, які не підлягають розголошенню³¹.

Наша позиція узгоджується і з висновками О. Заліски, який досліджував предмет злочинів проти правосуддя. Згідно із його висновками, предметом таких злочинів можуть бути: 1) предмети у вигляді майна (ст. 378 і 399 КК); 2) інформація у вигляді відомостей (ст. 376-1 і 387 КК) та документи, зокрема інформація з особливим правовим статусом (ст. 381 КК); 3) предмети, щодо обігу яких передбачено особливий правовий режим (ст. 388 КК)³². Отже, предмет посягання характерний винятково для тих із досліджуваних нами кримінальних правопорушень, спосіб учинення яких пов'язаний із розголошенням інформації, що становить охоронювану таємницю.

З огляду на викладене, вважаємо за потрібне змістовними елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя, назвати такі:

1) спосіб учинення кримінального правопорушення (спосіб приготування, спосіб учинення, спосіб приховування); 2) обстановка вчинення кримінального правопорушення, включно із часом і місцем; 3) особа злочинця; 4) знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення; 5) сліди кримінального правопорушення; 6) особа потерпілого (жертви); 7) предмет посягання. І хоча перші п'ять елементів є базовими й обов'язковими для всіх таких правопорушень, а два останні характерні лише для деяких із них, вони також підлягають виокремленню у структурі розглядуваної нами криміналістичної характеристики.

Висновки

На підставі врахування тенденцій розвитку вчення про криміналістичну характеристику й аналізу різних теоретичних підходів до розв'язання дискусійних аспектів визначено, що криміналістична характеристика є інформаційним підґрунтям окремих криміналістичних методик. Як узагальнення криміналістично значущих ознак елементів механізму кримінально протиправної діяльності, вона забезпечує актуальність сформульованих рекомендацій і їхню відповідність запитам правозастовної діяльності, а отже, і їхню подальшу практичну значущість.

Доведено, що зміст криміналістичної характеристики має динамічну структуру, передусім зумовлену ознаками складу кримінального правопорушення, їхніх

30 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.03.2025).

31 Там само ; Борисов В. І., Тютюгін В. І. Знач. твір. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0017.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

32 Заліско О. І. Предмет злочинів проти правосуддя. *Форум права*. 2015. № 3. С. 80—84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_3_16 (дата звернення: 03.03.2025) ; Кримінальний кодекс ... . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.03.2025).

груп, а також особливостями механізму злочинної діяльності. Аргументовано, що криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя, становлять: 1) спосіб учинення кримінального правопорушення (спосіб приготування, спосіб учинення, спосіб приховування); 2) обстановка вчинення кримінального правопорушення, час і місце; 3) особа злочинця; 4) знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення; 5) сліди кримінального правопорушення; 6) особа потерпілого (жертви); 7) предмет посягання. З'ясовано, що відомості про особу потерпілого та предмет посягання мають факультативний характер і не завжди відображені у структурі кримінально протиправної діяльності. Визначені складові цих кримінальних правопорушень можна застосувати для вдосконалення методики їх розслідування, що сприятиме більш ефективному виявленню, документуванню та доказуванню фактів протиправної діяльності професійних учасників правосуддя.

Перспективи подальших досліджень порушеної нами проблематики вбачаємо у визначенні кореляційних зв'язків (взаємозалежностей) між елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя.

Forensic Characterization Elements of Criminal Offenses Committed by Professional Participants in Justice

Yevhen Sup

This article purpose is to clarify of forensic characterization meaning of criminal offenses committed by professional participants in legal proceedings for determining

substantive elements of its structure. The goal was achieved through application of a number of general and special methods of scientific knowledge. Based on consideration of the trends in development of forensic characterization doctrine, the analysis of theoretical approaches of scientists to resolving controversial aspects, it was determined that the forensic characterization is the information basis of individual forensic methods. As a generalization of forensically significant signs of elements of the mechanism of criminal and illegal activity, it ensures relevance of formulated recommendations and their compliance with requirements of law-making activity and therefore, their further practical significance. It is proved that the content of the forensic characterization has a dynamic structure, primarily determined by specifics of composition of criminal offense, their groups, as well as the peculiarities of the mechanism of criminal activity. It is argued that the forensic characteristics of criminal offenses committed by professional participants in justice are: 1) method of committing a criminal offense (method of preparation, method of committing, method of concealment); 2) circumstances of committing a criminal offense, time and place; 3) criminal identity; 4) tools and means of committing a criminal offense; 5) traces of a criminal offense; 6) victim identity; 7) offense topic. It was found that information about the identity of the victim and the subject of the offense are optional and are not always reflected in the structure of criminal and illegal activity. Identified components of these criminal offenses can be used to improve the methodology of their investigation, which will contribute to more effective detection, documentation and proof of the facts of illegal activity of professional participants in justice.

Keywords: *criminal proceedings; criminal offense; forensic methods; forensic characterization; professional participant in legal proceedings; crime against justice.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізованні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Aleksieieva, N. Yu. (2017). *Kryminalna vidpovidalnist za zlochynu proty pravosuddia, shcho vchyniautsia svidakamy, ekspertamy, perekkladachamy abo shchodo nykh* [Criminal responsibility for crimes against justice, committed by witnesses, experts, interpreters or in respect of them] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3501> [in Ukrainian].
- Bakhin, V. P. (2002). *Kriminalistika. Problemy i mneniia (1962–2002)* [Criminalistics. Problems and opinions (1962–2002)] : monografiia. Kiev. URL: <https://coollib.in/b/676021-v-p-bahin-kriminalistika-problemy-i-mneniia-1962-2002/read> [in Russian].
- Bazhanov, M. I. (1996). *Zlochynu proty pravosuddia* [Crimes against justice] : konsp. lekts. Kharkiv [in Ukrainian].
- Bershov, H. Ye. (2014). *Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia u diialnist sudovykh orhaniv* [Criminal liability for interference in the activities of the judiciary] : monografiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Cherniavskiy, S. S. (2010). Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv: porivnialnyi analiz naukovykh kontseptsii [Forensic characteristics of crimes: a comparative analysis of scientific concepts]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea88d1af-dcc3-4609-b420-561991b458c2/content> [in Ukrainian].
- Didyk, S. Ye. (2008). *Kryminalno-pravova okhорona pravosuddia vid nezakonnykh diian suddi yak spetsialnoho sub'iekta zlochynu* [Criminal law protection of justice from illegal acts of a judge as a special subject of crime] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Khrystova, Yu. (2024). Aktualni pytannia informatsiino-analitychnoho zabezpechennia protydii kryminalnym pravoporushenniam proty pravosuddia v suchasnykh umovakh [Current Issues of Information and Analytical Provision of Combating Criminal Offenses Against Justice in Modern Conditions]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii. Seriia «Pravo»*. № 10 (38). DOI: [10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-317-329](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-317-329) [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2013). Kryminalistychna klasyfikatsiia zlochyniv proty pravosuddia [Forensic Classification of Crimes Against Justice]. *Pravo i bezpeka*. № 1 (48). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2013_1_26 [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2016). Osoblyvosti rozsliduvannia zlochyniv proty pravosuddia, shcho vchyniautsia shliakhom porushennia poriadku vidbuvannia pokarannia abo poperednoho uv'iaznennia [Features of Investigation of Crimes against Justice Committed By Violating the Order of Punishment or Detention]. *Forum prava*. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_24 [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2017). Poniattia ta strukturni elementy kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv proty pravosuddia [Concept and Structural Elements of the Criminalistic Characterization of Crimes Against Justice]. *Sudova ta slidcha praktyka v Ukraini*. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jipu_2018_6_21 [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2017). Rozsliduvannia zlochyniv, shcho vchyniautsia sluzhbovymy osobamy pravookhoronnykh orhaniv shliakhom porushennia poriadku zdiisnennia

- abo zabezpechennia pravosudiva [Investigation of crimes, committed by law enforcement officials by violating the procedure for the administration or provision of justice]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia*. № 30. Т. 2. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cef78ea4-4114-4e2d-83bc-dc65b426d7ff/content> [in Ukrainian].
- Kohutych, I. I. (2008). *Kryminalistyka* [Criminalistics] : kurs lekts. Kyiv [in Ukrainian].
- Kolesnichenko, A. N., Konovalova, V. E. (1985). *Kriminalisticheskaia kharakteristika prestuplenii* [Forensic characteristics of crimes] : ucheb. posob. Kharkov [in Russian].
- Korzh, V. (2024). Forensic Characterization of Economic Crimes Committed by Organized Groups with Corruption Relations. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 2 (35). DOI: 10.32353/khrife.2.2024.04.
- Kuznetsov, V. V., Syiploki, M. V. (2011). *Kryminalna vidpovidalnist za prytiahnennia yak obvynuvachenoho zavidomo nevyuvatoi osoby* [Criminal liability for bringing a knowingly innocent person as an accuse] : monohrafiia / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. V. I. Shakuna ; przedmova H. O. Usatoho. Uzhhorod. URL: <https://surl.li/rlqnyy> [in Ukrainian].
- Martirosian, A. H. (2011). *Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia v diialnist osib, yaki zdiisniuut pravosudiva* [Criminal liability for interference in the activities of persons administering justice] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Lutsk [in Ukrainian].
- Mazur, A. P. (2015). Pobudova kryminalistychnykh versii na pochatkovomu etapi rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyniv proty pravosudiva [Construction of forensic versions at the initial stage of investigation of certain types of crimes against justice]. *Pravo i suspilstvo*. № 4 (2). URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/4_2015/part_2/34.pdf [in Ukrainian].
- Otryshko, A. O. (2023). Predmet kryminalno-protypravnoho posiahannia nezakonnogo povodzhennia zi zbroieiu, boiovymy prypasamy abo vybukhovymy rehovynamy [The Subject of the Criminal Offense of Illegal Handling of Weapons, Ammunition or Explosives]. *Ukrainska politseistykka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. Vol. 5. No. 1. DOI: 10.32782/2709-9261-2022-1-5-12 [in Ukrainian].
- Paliukh, L. (2018). Klasyfikatsiia zlochyniv proty pravosudiva [Classification of crimes against justice]. *Pidpriemnystvo, gospodarstvo i pravo*. № 2. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/33.pdf> [in Ukrainian].
- Pcholkin, V. D., Ivantsova, O. V. (2016). Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv, shcho vchyniuutsia u sferi ekonomichnoi diialnosti [The criminalistical characteristics of crimes committed in the sphere of economic activity]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Vol. 74. No. 3. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/119> [in Ukrainian].
- Saltevskiy, M. V. (2005). *Kryminalistyka (u suchasnomu vyhliadi)* [Criminalistics (in its modern form)] : pidruchnyk. Kyiv. URL: <https://surl.cc/xyracd> [in Ukrainian].
- Shchur, B. V. (2011). *Teoretychni osnovy formuvannia ta zastosuvannia kryminalistychnykh metodykh* [Theoretical grounds of formation and application of forensics methods] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0511U000327> [in Ukrainian].
- Shepitko, M. (2019). Problems of Detection and Investigation of Crimes Against Justice Affected by Professional Litigants. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.04.
- Shepitko, M. V. (2018). Problems of Formation of Methodical and Forensic Means in the Strategy of Combating Crimes in the Field of Justice. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 18. DOI: 10.32353/khrife.2018.08.
- Shepitko, M. V. (2018). *Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia systemy protydii zlochynam u sferi pravosudiva* [Theoretical and methodological foundation of counteraction to crimes against justice as a forming system] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0518U000802> [in Ukrainian]

- Shevchuk, V. M. (2003). Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv: «kryminalistychnyi perezhytok» chy realno diiucha katehoriia kryminalistyky [Forensic characteristics of crimes: «forensic remnant» or a really acting category of forensic science]. *Pravnychi chasopys Donetskooho universytetu*. № 1 (9). URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17704/1/Shevchuk_62-66.pdf [in Ukrainian].
- Tiutiuhin, V. I., Borysov, V. I. ta in. (2011). *Zlochyny proty pravosuddia* [Crimes against justice] : navch. posib. / za zah. red. prof. V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. Kharkiv. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNI-KI_2012/NMP_0017.pdf [in Ukrainian].
- Vakulyk, O. (2019). Nasylstvo yak sposib vchynennia zlochyniv proty pravosuddia [Violence as a way of committing crimes against justice]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 4. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/52.pdf> [in Ukrainian].
- Vorontsov, A. V. (2011). *Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, yaki vchyniuiutsia sluzhbovymy osobamy orhaniv diznannia ta dosudovoho slidstva* [Criminal liability for crimes against justice committed by officials of the bodies of inquiry and pre-trial investigation] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Odesa [in Ukrainian].
- Zalisko, O. I. (2015). Predmet zlochyniv proty pravosuddia [Subject Crimes against Justice]. *Forum prava*. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_3_16 [in Ukrainian].

Суп, Є. (2025). Елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (38). С. 112–125. DOI: 10.32353/khrife.1.2025.08.